

FYRA ÖGONBLICKSBILDER

Barndom och uppväxt

- 1) Arne (1914-1976) född i Borgsjö, socialt trygg uppväxt i Fränsta med båda föräldrarna och tre år yngre bodern Ragnar. Kanske var förhållandet till föräldrarna komplicerat? Den vuxne Arne trodde att han var ett oönskat barn, och kanske ville föräldrarna att han skulle ta över pensionatet som de drev i Fränsta, vilket han inte samtyckte till, kanske genom att börja på Ålsta 1931. Föräldrarna, egenföretagarna ogillade att Arne blivit ordförande i en socialdemokratisk ungdomsförening. Eventuella krav på sönerns övertagande av pensionatet försvann när byggnaden brann 1934. Plötsliga ekonomiska trångmål medförde svårigheter att ordna trygg utbildning för Arne. Kanske förstod inte föräldrarna Arnes storhet; inte ens när han blivit "stor".
- 2) Lars (1915-1997) född i Sundsvall, yngst av sju, socialt otrygg uppväxt, fadern handelsresande och ofta frånvarande. Familjen flyttade 1918 till Stockholm och efter två år lämnade modern hela familjen. Lars är då 5 år. Fadern med de två yngsta barnen åter till Sundsvall 1922, flyttar ihop med ensamstående kvinna med två söner, Storgatan 33. Lars börjar i GA-skolan. Osämja mellan de nya makarna (pengar, alkohol) som flyttar isär, och ihop i några turer. Lars bor på fem olika adresser till dess han lämnar Sundsvall. Direkt efter folkskolan jobbar han som springpojke. Fadern hade ej råd att bekosta någon fortsatt utbildning.

Σ Ynglingarna Arne och Lars hade onekligen vissa knepigheter att samtala om.

Vad under barn- och ungdomstid utgjorde resurser inför fortsatt utveckling?

- 3) Arne beställde i 11-12 årsåldern en kurs i karaktärsteckning och övade sig ofta i att teckna olika karaktärstyper (alltför ofta enl brodern Ragnar). Han bistod fadern i hans verkstad som bedrevs vid sidan om (sparkstöttingar, cyklar, symaskiner) och blev således bekant med både verktyg och material. Kanske var inte intresset på topp - han umgicks också med tankar på att bli författare.
- 4) Lars vistades ofta ute på stan tfa trångboddhet och oroligt familjeliv. Han bidrog till försörjningen gm att sälja Sundsvalls Posten på gator, kaféer, matställen; som omväxling nasade han skoremmar, tvålar, säkerhetsnålat, trådrullar; eller julkort, syltmunkar, hemlagad knäck. Lars iakttog och avlyssnade människors samtal och slog sig i slang med vuxna – något som skulle komma att bli stoff i hans författande. Han hade ett program för hur man bör läsa böcker och han hade bestämt sig för att bli författare innan han 13-årig slutade skolan !

Σ Ynglingarna hade förutom stadiga intressen, redan skaffat sig förmågor, som skulle visa sig adekvata inför deras yrkesinriktningar som konstnärer.

ÅLSTA FOLKHÖGSKOLA (fhs)

Arne började (17-årig) på vinterkursen 1931-32, men hindrades av långvarig sjukdom att fullfölja den, så vinterkursen 1932-33 blev hans första år. Lars började (18-årig) året därpå, vinterkursen 1933-34, efter en besynnerlig upplevelse i maj-33 och en vandring på luffen under sommaren för att skaffa pengar till studierna. Luffandet avsatte (skulle det visa sig) viktiga intryck och erfarenheter, inte minst av egen och andras arbetslöshet. Sitt andra år fullföljer Lars 1934-35, och vad gör Arne då, läser han engelska och tyska? Båda pojkarna får flera stipendier som bekostar studierna.

Det har sagts att pojkarna ständigt samtalade med varandra; såg man två figurer sitta i en dikeskant i Ljungandalen, ivrigt samspråkande – då var det Arne och Lars. Vad pratade de om? Sannolikt om sådant som vänner/förtrogna alltid samtalat om: barndomsupplevelser, relationer till andra, förmågor, tillkortakommanden, erfarenheter, självbilder, drömmar o funderingar inför framtiden, samt inte minst om böcker de läst. Båda var läshungriga och traktade efter meningsfulla samtal om det lästa. Häri ligger - tror jag - en viktig pusselbit till de konstnärliga inriktningar och karriärer som de sedan utformade! Båda är aktiva elever, intellektuella, läser mycket och som sagt villiga till samtal, med varandra och andra. Båda skriver också bidrag till Ålsta årsskrifter. De visar också att de är självständiga; egensinniga, envetna.

Och detta sker i Folkhögskolemiljö, med program för bildning - mera än utbildning, som bars upp av bla lärarparet David och Iris Palm. David var fil lic, ansvarade för merparten av humaniora och satte personlighetsdanning före yrkesinriktat kunskapsinhämtande; han undervisade bla i svenska och livsåskådningsfrågor och blev en mycket viktig person för Arne och Lars, som lärare, diskussionspartner, mentor. Folkhögskola var inte bara föreläsningar, lektioner, laborationer och annan traditionell undervisning, utan också teater, uppläsningar, kvällssamkväm, musikunderhållning, frivilliga föreläsningar, diskussionsövningar, självstudier. Både Arne och Lars skrev om vikten av att odla själ och andlighet samt att arbetarrörelsen försummat detta.

Lars Furuland, litteratursociolog och professor i Uppsala (död 2009), har bla skrivit om "Folkhögskolan - en bildningsväg för svenska författare" (1971), så jag nöjer mig med att hänvisa till honom och flera verk om arbetardiktare och deras bildningsgång. Arvid Höglund (ledamot i LA-s' styrelse) har skrivit en C-uppsats som bla handlar om vad Ålsta folkhögskola betydde för Lars, och säkerligen också för Arne.

Sommaren 1935, efter avslutade fhs-kurser, går Arne och Lars på luffen för att skaffa pengar till fortsatt utbildning. Lars skall sälja dikter och Arne kolteckningar. Det går inte så bra. Båda är politiskt samsynta till vänster och kanhända uppskattas inte det budskap de försöker "sälja". Inte heller kolteckningarna säljer, så Arne ägnar sig istället åt "gåramåleri", dvs gör villaporträtt mot betalning eller kost och logi. Det är nu Arne blir medveten om sin färgblindhet och vad den betyder för hans konstnärliga inriktning. De blir arresterade för lösdriveri, men släpps sedan David Palm intygat vilka de är. Episoder under luffarturnén finns maskerat skildrade i LA's novell "Härligt grönt gräs", i novellsamlingen "Inga ögon väntar mig" (1944), med omslag av AJ. Pojkarna kallas för "Jossen" och "Lassen" av kamrater som de träffat på luffarturnén, av kamrater på Ålsta, och så gör de också själva.

Hösten 1935 har de skaffat en lya i Fränsta och driver ett litet bokbinderi tillsammans med en jämnårig kamrat, Valter Bergsten, som också gick på Ålsta. Arne och Lars ägnar sig åt korrespondenskurser, Lars bedriver självstudier m stöd av David Palm.

Ålsta folkhögskola har för pojkarna inneburit mat och husrum, böcker och kamrater för intellektuell stimulans och gemenskap, generös och respekterande vägledning av omdömesgilla lärare som dessutom ger dem privatlektioner. Det var kanske inte alltid så lätt att hantera de begåvade och viljestarka särlingarna AJ och LA.

Arne och Lars fördjupar samtalen om sin politiska radikalitet, med alltmer uttalat kristna förtecken, samt utvecklar en gemensam syn på konst och dikt. Dom vill slåss mot "negationernas svarta spöken" och blir övertygade om att konst och dikt måste ha social och mänsklig förankring, en övertygelse dom förblir trogna.

UPPBROTTET TILL STOCKHOLM

Till sist bestämmer de sig för att flytta till Sthlm; AJ skall utbilda sig till bildhuggare och LA skall skriva färdigt roman- och novell-uppslag samt försöka etablera sig som författare. Dom ber Palms om ett lån (150:-/månad x 8) för att klara uppehållet.

Lånet beviljas, trots att båda fortsätter "tricksa sig förbi" det reguljära och tryggare skolsystemet och istället väljer ekonomiskt sett vanligare vägar. Palms hade nog gärna sett att pojkarna avlade både real- och studentexamen?

September 1936 anländer de och hyr ett rum med del i kök på Upplandsgatan 24. Lasse lagar mat, Arne dukar och diskar. Lånet ger dem frist, de slipper ägna tid åt elementär försörjning. Hösten 1937 bor de hos Arnes föräldrar på Upplandsg. 83, och sommaren 1938 på Upplandsg. 7, där Alfred och Gerda öppnat pensionat.

Arne går på Tekniska skolans (idag Konstfack) aftonkurs i reklamteckning och får ett år senare lärlingsjobb på Sandins sten- och bildhuggeri. Han försörjer sig, hugger gravstenstexter och börjar fundera över bokstävers form, funktion och skönhet. Han upptäcker att tomrummet mellan bokstäver också är formelement och har estetisk funktion, något som han senare flitigt skulle använda sig av. Lars skriver, läser, skriver ... och börjar skicka det skrivna till förlagsredaktörer ... som inte antar det. Han skiver om, han börjar med andra uppslag ...

Arne tycker att det är Lars sak att brevlades berätta för Palms hur det går för dem. Det är ju du som representerar ordet, hävdar han, vilket inte gör det lättare för Lars. Det slutar med att Arne sätter sig vid skrivmaskinen för att skriva "ett vanligt brev tills Lasse får inspiration att skriva något genialiskt." Detta säger något om båda två. Intressant är att Lars talar och skriver mångordigt, medan den tystlåtna Arne skriver kort och kärnfullt. Fö pågick ett mycket omfattande brevskrivande mellan oftast Lars, ibland Arne, och makarna Palm i Ålsta.

Arne gifter sig 1939 med Margit Landin, blivande keramiker. Arne och Lars skiljs åt fysiskt, i vardagen. Dessvärre blev Arne senare uppsagd från försörjningsjobbet hos Sandins, tfa världsläget. Uppdrag med osäkra villkor håller värsta nöden på avstånd för de nygifta. Lars fortsätter sin envetna kamp att skaffa sig verktyg för ett fullödigt författarskap: bildning, kunskap och språkskicklighet.

1942 antas Arne till Konsthögskolan (efter avslag 1941).

1943 debuterar Lars med romanen Tåbb med manifestet", på Tidens förlag, och därefter kommer det böcker i strid ström.

1947 får Arne sitt genombrott med den dubbeltydiga "Katedral". Han kom att anlitas för offentliga versioner av sin konst och var professor vid konstakademien 1961-71.

SUMMERING AV 15 år (1936 - 1950) I STOCKHOLM

Ömsesidig nytta hade de av varandra. Arne lyssnade på Lars snåriga tankeutflykter och gav tillbaka reaktioner och tankar. Han läste Lars manuskript, uppmuntrade och bistod vid upprepade motgångar när manuskripten kom åter. Lars bistod Arne vid hans avsked från Sandins, vid Konsthögskolans avslag 1941 samt hjälpte till att finansiera hans studier där. Kärleken till, och respekten för, konst och litteratur förde dem samman. Bekymmer fanns på ett personligt/privat plan: bådass osäkerhet på sin "konstnärlighet" och tvivel på att de skulle kunna fullfölja sin valda inriktning. Ingen av deras anhöriga hade haft en tanke på att de skulle ägna sig åt de "sköna" konsterna; snarare såg de med misstänksamhet på pojkarnas intressen. Mycket talar alltså för att Jossen och Lassen kraftfullt stöttade varandra också i denna deras kamp mot "negationens svarta spöken". Efter flytten till Sthlm går det 11 år innan AJ debuterar, och 7 år innan LA debuterar; 15 år efter att han i folkskolans klass 6 ställde in sig på att bli författare. Hur kunde de vara så säkra på att just konst skulle vara deras gebit?

Dom förde återkommande samtal i frågor om konst och dikt, följde noga och medverkade också i tidskrifter som 40-TAL, UTSIKT, PRISMA (not) med bild resp text, fortfarande fast övertygade om det socialt viktiga att skapa konst och skriva böcker. Dom tycks oerhört medvetna om det LA kallade "konstverkets funktionsverklighet" eller "socialt korrelerat". Vad det innebär förklaras i en av utställningens tavlor.

Både Arne och Lars kom från uppväxtförhållanden där man inte var särskilt kulturellt engagerade. Dock ville de själva mycket och nådde också mycket långt inom sina resp. konstarter; båda blev mångfaldigt prisbelönda.

DET FINNS NÅGRA PÅTAGLIGA RESULTAT AV DERAS SAMARBETE

Ett prov på deras bokbinderiarbete som ni (försiktigt !) kan ta del av i utställningen.

Arnes bokomslag som prydde fyra av LA's böcker, finns också med i utställningen: Inga ögon väntar mig, Fångnas gädje, Kvinna kvinna, Fromma mord.

"Veljet keskenään" (1945). Så heter den finska översättningen av Lars debutbok Tåbb med manifestet (1943). Lars gav ett exemplar av första upplagan till Arne, försedd med följande dedikation: "Till vännen Arne som aldrig behöver bli översatt för att begripas av folken / med största 'ordningsinnerlighet' / Lasse".

Utsagan kan ju ses som en kommentar till deras olika konstarter och de olikartade språk som de uttryckte sig i och utövade !

I utställningen finns också en kort filmsnutt där Arne och Lars (1969) ser tillbaka på sina utbildnings- och yrkesval, den första tiden i Stockholm samt sin syn på konst.

AVSLUTNINGSVIS vill jag säga tre saker:

Vänskapen mellan AJ och LA borde belysas mer än hittills; likaså borde det gemensamma i deras sätt att se på konst och litteratur ordentligt uppmärksammas !
Jones konstnärliga kvarlåtenskap borde ägnas ett rejält utredningsarbete.
Välkomna att ta del av utställningen !

=====

NOTERINGAR VID FOTEN

Fyrtiotal, eg. 40-tal, unglitterär tidskrift, utgiven 1944-47 (Bonniers). I redaktionen ingick Werner Aspenström, Lennart Göthberg, Claes Hoogland och från 1945 även Mårten Edlund och Gustaf Rune Eriks; den senare ersattes i november 1946 av Stig Dagerman. Tidskriften framstod fr.o.m. sin andra årgång som huvudorgan för en ny generation författare, fyrtiotalisterna. I essäer av bla Karl Vennberg, Lars Ahlin och Dagerman liksom av Sartre, Camus och Eliot fördes den centrala debatten i frågor som gällde den litterära modernismen, vilken slutgiltigt etablerade sig i Sverige under dessa år. Inte minst den ideologikritiska hållning, som Vennberg företrädde, kom att uppfattas som ett karakteristiskt drag i fyrtiotalismen. Tidskriften illustrerades av konstnärer som Arne Jones, Sven Alfons, Lennart Rodhe och Elsa Grave.

Utsikt, litterär tidskrift, utgiven i Stockholm 1948 - 50 (Bonniers) med 10 nr årligen av Axel Liffner. Utsikt efterträdde 40-tal som organ för den yngsta författargenerationen.

Prisma, tidskrift för litteratur, konst, musik, utgiven av P. A. Norstedt & söner med 6 nr per år 1948 - 50. Red. var författaren Erik Lindegren. Prisma hade en exklusiv karaktär, innehöll kulturartiklar, debattinlägg och skönlitterära bidrag av in- och utländska författare.

KÄLLOR

Hans Eklund: Arne Jones (1965), Rolf Söderberg: Arne Jones (1991), Moderna Museets utställningskatalog nr 252: Arne Jones (1993),
Lars Furuland: Lars Ahlin - ursprungsmiljö och bildningsgång, i Lars Furuland (red): Synpunkter på Lars Ahlin (1971), Arvid Höglund: Lars Ahlins författarposition och vägen dit (2003-2004), Gunnel Ahlin: Lars Ahlin växer upp (2001), Tone Bengtssons film "Möte med Lars Ahlin och hans texter" (1969). KB, Carolina rediviva, NE, Wikipedia, svenskuppslagsbok.se.

=====

Anförandet hölls vid vernissage i Arne Jones Konsthall 14 maj 2011, och (något omarbetat enl ovan) vid Ålsta's 140-årsfirande och öppet-hus-dag 28 september 2013; då visades också utställningen med fokus på Ålsta's betydelse för Arne och Lars, deras betydelse för varandra, samt några bokstavliga resultat av deras samarbete.

/Svante Junker, sekr. i Lars Ahlin-sällskapet och medlem i Arne Jones-sällskapet.